

تجربه چهل ساله نظام آموزش عالی سلامت جمهوری اسلامی ایران در توسعه انجمن‌های علمی علوم پزشکی

سید جلیل حسینی^{۱*}، رضا موقری^۲، محبوبه خرسند^۳، نیلوفر پیکری^۴، منظر امیرخانی^۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۰/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۲/۱۱

چکیده

زمینه و هدف: انجمن‌های علمی به عنوان «بنیان‌های جامعه مدنی» همانند پلی رابط تخصصی بین دولت و مردم به شمار می‌آیند. استفاده از ظرفیت نهادهای غیررسمی مردمی و انجمن‌ها، یکی از بارزترین ویژگی‌های اغلب جوامع پیشرفته امروزی می‌باشد که در این میان انجمن‌های علمی جایگاه منحصر بفردی دارد زیرا از یک سو بر نارسائی‌های دیگر نهادهای غیرعلمی مشابه فائق می‌آیند و از طرفی دیگر نقاط ضعف موجود را تجمیع و با هم افزائی موارد، به تقویت کاستی‌های می‌پردازد. از مهمترین اهداف و وظایف انجمن‌ها ایجاد ارتباط علمی، فنی، تحقیقاتی، آموزشی و ایجاد بستری مناسب برای شناخت، تشویق، هدایت و تبادل نظر بین محققان و اندیشمندان و متخصصانی که به طریقی با علوم گوناگون سرو کار دارند، می‌باشد. از جمله انجمن‌های علمی فعال موجود در دنیا و ایران، انجمن‌های عرصه علوم پزشکی و نظام سلامت است که عمده فعالیت آنها تحقق اهداف و برنامه‌های این حوزه می‌باشد و برای انجام این مهم با سازمان‌های مختلفی چون وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، مؤسسات آموزشی، پژوهشی و دانشگاه‌ها به همکاری پرداخته و آنها را در برنامه‌ریزی امور آموزشی، پژوهشی و تحقیقاتی، ارزیابی و بازنگری برنامه‌های درسی، ارائه خدمات علمی و پژوهشی حمایت می‌نمایند. در همین راستا انجمن‌های پزشکی در ایران تا کنون نقش بسزائی در ارتقای نظام سلامت کشور ایفا نموده‌اند. مقاله حاضر مروری بر تجربه چهل ساله نظام آموزش عالی سلامت جمهوری اسلامی ایران در توسعه انجمن‌های علمی علوم پزشکی ایران است.

کلمات کلیدی: انجمن علمی، کمیسیون پزشکی، ایران

*۱. نویسنده مسئول، استاد، گروه ارولوژی، مرکز تحقیقات سلامت مردان و بهداشت باروری، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران

۲. کارشناس بیولوژی، دانشگاه شهید بهشتی، رئیس گروه برنامه‌ریزی قطب‌ها و انجمن‌های علمی کشور، وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی، تهران، ایران

۳. کارشناس مامایی دانشگاه آزاد واحد علوم پزشکی تهران، کارشناس دبیرخانه کمیسیون انجمن‌های علمی گروه پزشکی، وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی، تهران، ایران

۴. استادیار، اپیدمیولوژی، معاونت آموزشی، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، تهران، ایران

۵. دانشجوی دکتری مشاوره، گروه مشاوره، دانشکده روانشناسی و مشاوره، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تنکابن، مازندران، ایران، معاونت آموزشی، وزارت بهداشت، درمان و آموزش

پزشکی، تهران، ایران

مقدمه

انجمن‌های علمی از جمله نهادهای جامعه مدنی هستند که نقش موثری در تولید دانش و دستیابی به توسعه علمی دارند. در واقع این انجمن‌ها زیربنای اصلی نهادهای مستقلی را تشکیل می‌دهند که اغلب آنها فراتر از حد و مرز سیاسی، نژادی، قومی، مذهبی، جنسی و غیره، بر اساس ضرورت‌های جهان دموکراسی و تقویت هم از فرهنگ گفت و گو در راستای بسط و تحکیم جامعه مدنی حول محور خردورزی، تعهد، وفاق، آزادی و عدالت به ارمغان ستگی‌های معنوی بشر، پدید آمده اند و فضای مناسبی را برای آزاد اندیشی و استقرار آورده‌اند. یکی از مهمترین ویژگی‌های انجمن‌های علمی عدم وابستگی آنها به دولت‌ها از نظر منابع مالی و نیروی انسانی، سرعت عمل، قدرت تصمیم‌گیری بالا، بوروکراسی محدود و سازوکار انعطاف پذیرشان می‌باشد که سبب افزایش کارایی آنها در سطح ملی و بین‌المللی بوده است. (۱) در جامعه‌شناسی علم، دیدگاه‌های مختلفی برای تشکیل جوامع علمی وجود دارد. از منظر مرتونی، علم متکی بر هنجارهای اخلاقی درون اجتماع علمی است و اشتراک‌گرایی (Communalism)، عام‌گرایی (Universalism)، بی‌طرفی عاطفی (Disinterestedness) و شک سازمان‌یافته (Organized skepticism) از هنجارهای انسجام یافتن نظام اجتماعی علم است. (۲)

در رویکرد هگستروم و واتیلی، علوم در واکنش متقابل جمعی درک می‌شود. (۳) از دید رندال کالینز الگوهای کلان را می‌توان از پویایی شبکه‌ای و در زنجیره‌ای از رخدادهای تعامل درک کرد. از دیدگاه او تجمعات واقعی به افراد انرژی عاطفی می‌دهد و این تعاملات در عرصه تفکر مؤثر هستند. از این رو، الگوی جامعه‌شناسی علم کالینز بر حول سه محور سرمایه فرهنگی، انرژی عاطفی و ساختار محلی فرصت در شبکه متفکران شکل می‌گیرد. بی‌تردید انجمن‌های علمی نیز از این هنجارها تبعیت می‌کنند. (۴)

از عمده اهداف انجمن‌های علمی مواردی چون گسترش و ارتقاء دانش و فن ایجاد ارتباط بین متخصصان و تبادل افکار

و اندیشه‌ها، توسعه کمی و کیفی نیروی انسانی متخصص، ارائه خدمات و بهبود امور آموزشی و پژوهشی، همکاری با نهادهای مختلف علمی، تشویق پژوهشگران، تحکیم ارتباط تحقیقاتی و ایجاد ارتباط با مجامع علمی داخلی و خارجی و استانداردسازی است. انجمن‌های علمی علاوه بر اثرگذاری در میزان دانش عمومی در ایجاد بستری مناسب برای شناخت استعدادهای علمی - تخصصی افراد جامعه، تشویق آنها برای سهیم شدن در گسترش مرزهای دانش و شرکت در تدوین برنامه‌های توسعه ملی بسیار تعیین‌کننده می‌باشند. (۵، ۶)

تاریخچه تشکیل انجمن‌های علمی

کشورهای توسعه یافته از همان ابتدای شکل‌گیری حیات علمی خود به سازمان دادن چنین مجامعی اقدام نمودند بطوریکه تاریخچه انجمن علمی به اوایل قرن ۱۷ میلادی برمی‌گردد. انجمن سلطنتی بریتانیا در سال ۱۶۶۰ میلادی، آکادمی علوم شوروی در سال ۱۷۲۵ و آکادمی علوم آمریکا در سال ۱۸۶۳ نمونه‌ای از این انجمن‌ها می‌باشند (۱)

تاریخ تشکیل انجمن‌های علمی در ایران هم راستا با تشکیل سازمان‌های علمی آموزشی و پژوهشی و آشنایی نیروهای متخصص با فعالیت‌های علمی جهان می‌باشد. اولین گام‌های در این زمینه دستیابی به علوم و فنون جدید در ایران با تاسیس دارالفنون در سال ۱۲۲۵ و وزارتخانه‌ای تحت عنوان وزارت علوم در سال ۱۲۳۷ می‌باشد. پس از تشکیل دارالفنون و توقف فعالیت‌های آن، تشکیل مؤسسات علمی جدید تقریباً تا بیش از ۷۰ سال معوق ماند و مجدداً از سال ۱۳۰۰ نهادهای علمی جدیدی تاسیس گردید (۷)

تشکیل انجمن‌های علمی در ایران با تشکیل "جمعیت فیزیک و شیمی ایران" در سال ۱۳۱۰ هجری شمسی، در حدود سال ۱۳۲۰ "کانون مهندسين ایران"، "مجمع وکلای دادگستری" و "انجمن مامائی ایران" نیز فعالیت خود را آغاز کرد (۸)

بطور رسمی آغاز گردید. روند شکل‌گیری انجمن‌های علمی در سال ۱۳۷۲ شتاب بیشتری یافته بطوریکه در سال ۱۳۸۱ تعداد ۱۷ مورد انجمن علمی مصوب و پروانه دریافت کرده‌اند که بیشترین تعداد انجمن در یک سال می‌باشد. در حال حاضر در مجموع یکصد و نود و دو انجمن علمی در رشته‌های مختلف علوم پزشکی مجوز و پروانه فعالیت اخذ نموده‌اند در نمودار شماره ۱، فراوانی تجمعی تأسیس انجمن‌های علمی به تفکیک سال ارایه شده است. (۷)

از بزرگترین انجمن‌های علمی گروه پزشکی ایران، انجمن دندانپزشکی، انجمن پزشکان عمومی و جامعه جراحان را می‌توان نام برد. کوچکترین انجمن‌های علمی گروه پزشکی در تعدادی از رشته‌های فوق تخصصی شامل انجمن جراحان زانو و آرتروسکوپی، انجمن جراحان ستون فقرات ایران و انجمن علوم اعصاب اطفال ایران می‌باشند که تعداد اعضای آنها بین ۳۰ الی ۵۰ نفر متغیر است. انجمن‌های علمی گروه پزشکی را از لحاظ حیطة فعالیت به ۵ گروه تقسیم نموده‌اند (۷) (نمودار شماره ۲).

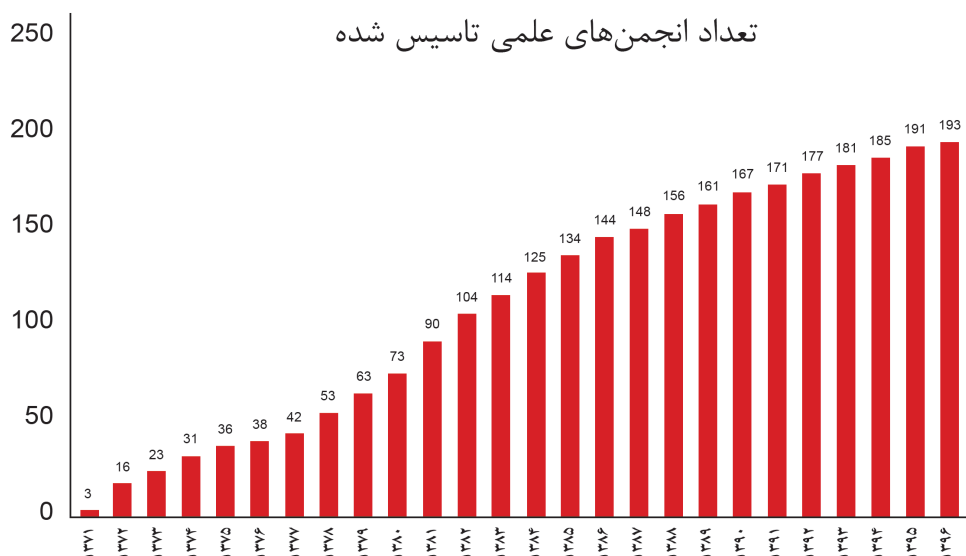
از سال ۱۳۴۹ تا ۱۳۵۶ تعداد ۱۹ انجمن علمی با همکاری وزارت علوم تشکیل گردید و تا سال ۱۳۵۷ در مجموع ۷۸ انجمن علمی در گروه‌های مختلف فعالیت داشتند تشکیل انجمن‌های علمی پس از انقلاب اسلامی نیز ادامه یافت بطوری‌که از سال ۱۳۵۷ تا سال ۱۳۶۹ تعداد ۱۴ انجمن علمی در گروه غیرپزشکی تشکیل گردید (۷)

تأسیس انجمن‌های علمی گروه پزشکی ایران

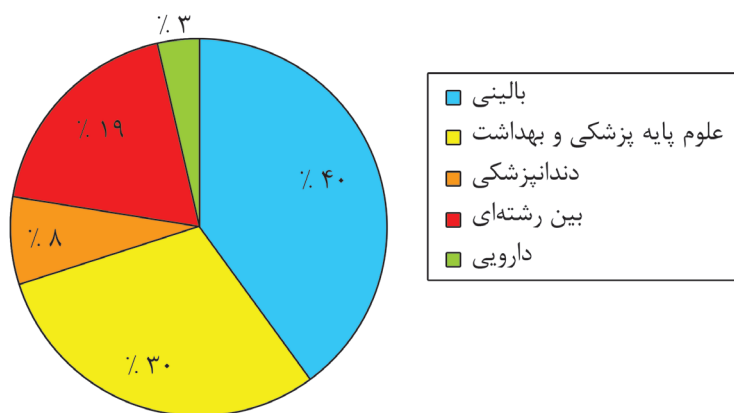
تأسیس انجمن‌های گروه پزشکی ایران از نیمه دوم دهه ۱۳۳۰ شروع شد. از سال ۱۳۴۹ تا ۱۳۵۶ انجمن‌های علمی با همکاری وزارت علوم تشکیل گردید و تا سال ۱۳۵۷ تعداد ۴۳ انجمن در گروه پزشکی فعالیت داشتند. (۷)

تأسیس انجمن‌های علمی پس از انقلاب اسلامی نیز ادامه یافت و در سال ۱۳۷۰ صدور مجوز تأسیس انجمن‌های علمی گروه پزشکی برعهده وزارت بهداشت قرارگرفت و پس از شکل‌گیری کمیسیون مربوطه از سال ۱۳۷۱ مجوز تأسیس انجمن‌های علمی

نمودار شماره ۱: فراوانی تجمعی تأسیس انجمن‌های علمی به تفکیک سال



نمودار شماره ۲: درصد فراوانی انجمن های علمی به تفکیک حیطه فعالیت



اهداف و رویکردهای انجمن های علمی

از مهمترین اهداف و وظایف انجمن ها ایجاد ارتباط علمی، فنی، تحقیقاتی، آموزشی و ایجاد بستری مناسب برای شناخت، تشویق، هدایت و تبادل نظر بین محققان و اندیشمندان و متخصصانی که به طریقی با علوم گوناگون سر و کار دارند، است. همکاری با وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و مؤسسات آموزشی، پژوهشی و دانشگاه ها در خصوص برنامه ریزی امور آموزشی، پژوهشی - تحقیقاتی، ارزیابی و بازنگری برنامه های آموزشی، ارائه خدمات علمی، پژوهشی نیز از اهداف انجمن های علمی است. از رویکردهای انجمن های علمی می توان به برگزاری کنگره های علمی داخلی و بین المللی و اجرای برنامه های بازآموزی، تهیه و تدوین و انتشار نشریات علمی، آموزشی، چاپ بولتن و ترجمه و تالیف کتب علمی، تشویق و ترغیب پژوهشگران، ایجاد ارتباط با مجامع علمی داخلی و خارجی، استانداردسازی و اعتباربخشی گروه های آموزشی اشاره کرد. (۷)

نوع تشکیلات و مدیریت آنها می باشد. زیرساخت نیروی انسانی انجمن های علمی متشکل از افرادی است که از شرایط علمی ویژه برخوردار می باشند، مدیران آن ها نیز باید دارای توانایی های علمی لازم جهت انجام رسالت انجمن مربوطه را دارا باشد. (۷)

ساختار درونی انجمن های علمی متناسب با اهداف و وظایف آنها شکل می گیرد که این مهم، شاخصی برای شناخت انجمن های علمی محسوب می گردد. گسترش سازمان درونی انجمن های علمی و افزایش تقسیم کار بین گروه های کاری و بخشهای تخصصی به میزان فعالیت انجمن بستگی دارد. مقررات حاکم بر انجمن های علمی از دو طریق بوجود می آید. اول از سوی مقرراتی که از اختیار اعضای انجمن خارج است و از طریق دولت و دستگاه های اجرایی ناظر بر انجمن های علمی اعمال می شود. دوم برآیند تمایلات اعضای که در اساسنامه انجمن و سایر آیین نامه های مصوب اعضای آن منعکس می گردد. (۷)

فرایند تأسیس انجمن های علمی

به منظور صدور مجوز جهت تأسیس انجمن های علمی، ادبی و هنری (برحسب موضوع) بر حسب موضوع این امر به عهده وزارتخانه های بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، علوم، تحقیقات و فناوری و نیز فرهنگ و ارشاد اسلامی بوده و در هر یک از این وزارتخانه ها کمیسیونی جهت هر یک از این

ساختار انجمن های علمی

انجمن های علمی به دلایلی از سایر مجامع حرفه ای متمایزند. این تمایز در هدف عملکرد و اعضای آنها متبلور است. پاره ای از این تمایزات: شرایط علمی مؤسسان، تخصصی بودن انجمن های علمی، اهداف و وظایف، استقلال مالی و تشکیلاتی،

در هر یک از این وزارتخانه‌ها جهت نظارت بر فعالیت‌های هر یک از انجمن‌ها کمیسیونی تشکیل می‌گردد (۹،۸) و وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی نیز در همین راستا اقدام به تشکیل کمیسیون انجمن‌های علمی گروه پزشکی نمود. اهم فعالیت‌های این کمیسیون در طی چهل سال گذشته شامل رسیدگی به درخواست تاسیس انجمن‌های علمی جدید، تصویب اساسنامه و اصلاحات آن، تایید صحت انتخابات هیأت مدیره انجمن‌ها و تصویب ضوابط و آیین‌نامه‌ها، برگزاری نشست‌های هم‌اندیشی با هیأت‌های مدیره انجمن‌های علمی جهت رسیدگی به همپوشانی‌های بین‌رشته‌ای و حل اختلافات علمی فی‌مابین و نیز جلب همکاری انجمن‌های علمی در تهیه دستورالعمل‌های مدیریت شده و مشارکت در تدوین گایدلاین‌های درمانی و آموزشی، تهیه بسته‌های آموزش بیمار با همکاری دفتر آموزش و ارتقای سلامت وزارتخانه با مشارکت انجمن‌های علمی و فعالیت مستمر در راستای اهداف توسعه و تحول آموزش پزشکی بوده است که بطور مستدام در حال ادامه می‌باشد (۱۰) بسته‌های تحول و نوآوری در آموزش علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران به منظور رفع چالش‌های موجود و طراحی و اجرای برنامه‌ها برای تحقق اهداف و راهبردهای کلان ملی در حوزه آموزش پزشکی، تدوین شده است.

انجمن‌ها تشکیل می‌گردد که وظایفی چون بررسی تصویب دستورالعمل‌های اجرایی و ضوابط کمیسیون و اجرای آن، رسیدگی به درخواست تاسیس انجمن‌های علمی و صدور مجوز مربوطه، بررسی صلاحیت‌های علمی اعضای هیأت مؤسس و هیأت مدیره، تصویب اساسنامه تشکیلاتی انجمن‌ها و اصلاحات آن، نظارت بر حسن اجرای انتخابات هیأت مدیره انجمن‌ها، تصویب آیین‌نامه‌ها و ضوابط مربوط به تشکیل هیأت بررسی تخلفات و هیأت نظارت بر عملکرد انجمن‌ها، نظارت و ارزیابی فعالیت‌های انجمن‌های علمی را عهده‌دار می‌باشند (۸، ۹) مراحل تاسیس انجمن‌های علمی در شکل شماره ۱ منعکس شده است.

اهم اقدامات انجام گرفته توسط کمیسیون انجمن‌های علمی

گروه پزشکی در طی چهل سال گذشته

انجمن‌های علمی و سایر گروه‌های دانش محور فعال در عرصه علوم پزشکی، به عنوان بازوی مشورتی نظام سلامت کشور بوده که در تحقق اهداف برنامه‌های این حوزه نقش چشمگیری و حائز اهمیتی داشته است. از جمله این انجمن‌ها، انجمن‌های گروه علوم پزشکی است که بطور روزافزون شاهد رشد کمی و کیفی آن بوده ایم، بطوریکه ارتقای جایگاه و توجه ویژه به آنها به عنوان سازمان‌های مردم نهاد علمی در این عرصه قابل ملاحظه می‌باشد.

شکل شماره ۱: مراحل تاسیس انجمن‌های علمی



گام های پیش رو و نتیجه گیری

انجمن های علمی به عنوان یکی از شاخص ترین نهادهای علمی هر جامعه، از الزامات توسعه در شبکه های تصمیم گیری به حساب می آید. نقش مشارکتی این انجمن ها در بسیاری از کشورها و در بسیاری از امور مربوط به خدمات عمومی و کمک به دولت جهت اجرای وظایف مربوطه بسیار مهم است بطوریکه در هند، آمریکا، فرانسه و آلمان انجمن های علمی در کنار دولت و در عرصه تصمیم گیری های علمی به عنوان یاری دهنده فکری و اجرایی دولت محسوب می شوند. (۱۱)

از منظر انجمن های علمی بهبود شرایط موجود در گروه اقداماتی چون تلاش در جامعه پذیری مناسب، توجه به اخلاق حرفه ای در امتداد اخلاق فردی، تغییر نهادی در موقعیت و کارکرد انجمن های علمی، بهره مندی از اهرم های درونی در نهاد علم، گسترش مشارکت حرفه ای اثرگذار، تقویت ماهیت حقوقی،

بهره مندی از تجربیات انجمن های علمی بین المللی است. (۶)

رسالت اصلی انجمن های علمی بازآموزی، ارتباطات علمی، پژوهش و مشاوره است (۱۲، ۱۳)

با عنایت به رسالت این انجمن ها، کمیسیون انجمن های علمی گروه پزشکی در نظر دارد تا در راستای پیشبرد اهداف ملی به صدور مجوز جهت تاسیس ۱۹۲ انجمن علمی در گروه های بالینی (تخصصی و فوق تخصصی)، علوم پایه و بهداشت، دندانپزشکی، داروسازی و بین رشته ای اقدام نماید که بدین ترتیب تعداد انجمن های مصوب تا سال ۱۴۰۰ به حدود ۲۰۰ انجمن خواهد رسید.

معرفی کارکردهای انجمن های علمی به سیاست گزاران و مسؤولین موجب می شود تا نگاه متولیان برای مشارکت دادن انجمن های علمی در امور حاکمیتی برجسته تر شود. (۶)

منابع

- Ghadimi A. The structure and function of Iranian scientific associations. *Rahyaft Journal* 2005; 32: 12-21. [Persian]
- Charles G. *Sociology of Merton*. Allameh Tabataba'i University Press, 1999.
- Hangstrom W. *The Scientific Community*: Southern Illinois University Press; 1956.
- Collins R. *The sociology of philosophies: A Global Theory Of Intellectual Change*. Harvard University Pre. 1998.
- Sturdy S, Cooter R. Science, scientific management, and the transformation of medicine in Britain c. 1870-1950. *History of science; an annual review of literature, research and teaching*. 1998;36(114):421-66.
- Damari B, Vosough Moghaddam A, Rahbari Bonab M, Movaghari R. A model for effective management of professional scientific associations of medical sciences. 2013; 11 (3): 317-25. [Persian]
- Momtazmaneh N, Movaghari R, Jabari M. Iranian medical group scientific association's database, 1th Edition, Asr-e- Gooyesh: Iran, 2010 [Persian]
- How to establish scientific communities at the Ministry of Health and Medical Education. 2019, Available at: <http://ms.farhangoelm.ir/legislation-Bank>. Last access on 23 Feb 2019.
- Guideline of Establishment Medical Science Associations. 2019, Available at: [<http://www.malayeru.ac.ir/Portal/File/ShowFile.aspx?ID=edffcf47-8b73-48ed-b4b8-f87bbb4b4dd1>]. Last access on 23 Feb 2019.
- Commision of Medical Scientific Associations, 2019, Available at: [<http://iman.behdasht.gov.ir/>], Last access on 23 Feb 2019.
- Pourabbasi A, Akbari H, Akhvan AA, et al. Analysis of Iran's National Medical Education Evolution and Innovation Plan using the Michelle and Scott's model of policymaking. *J Adv Med Educ Prof*. 2019;7(1):20-26.
- Pourabbasi A, Haghdoost AA, Akbari H, Kheiry Z, Dehnavieh R, Noorihekmat S et al. Packages for reform and innovation in medical education in Islamic Republic of Iran; a conceptual framework. *Teb va Tazkie*. 2017, 26(1):45-50. [Persian]
- Soltani Khalifeh H, Faghihi A, Vaezi R. Scientific societies and scientific decision-making system of the country. *Journal of Management Sciences of Iran*.. 2012; 6 (24): 89-111. [Persian]
- Arasteh H. Philosophy of Scientific Associations. *Rahyaft Journal*. 2005 (32): 22-7. [Persian]
- Kazazi A. The role of the scientific community in the development and promotion of science: Research on the performance of Iran's Scientific Association. *Journal of Management Sciences* 2007; 1 (1): 103-32. [Persian]

The Forty Years Experience of Medical Sciences Education System of in Development of Medical Scientific Association

Seyed Jalil Hosseini^{1*}, Reza Movaghari², Mahboubeh Khorsand³, Niloofar Peykari⁴,
Manzar Amirkhani⁵

Abstract

Scientific associations are known as the 'base of civil society' and it is a bridge between the government and the people. The use of NGOs and nongovernmental associations' potentials is one of the most important specify of modern societies. Scientific associations are unique because of overcoming the weaknesses of non - scientific entities and make synergy. One of the most important goals and functions of these associations is development scientific educational and research collaboration. This is proper platform to recognize, encourage, guide and exchange experiences between scientists.

Medical science associations in Iran have efforts in realization health system goals. These associations collaborate with ministry of health, universities and research centers and their activities related to planning, implementing, evaluating and revising educational programs and research projects for the health system promotion. In this article, forty years experiences of medical sciences education system of Iran in development medical science associations presented could be benefit for other countries.

Keywords: Scientific Association, Medical Commission, Iran

- 1*. Corresponding Author, Infertility and Reproductive, Health Research Center, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran
2. B.S. degree in biology, Shahid Beheshti University
3. B.S. degree in midwifery, Islamic Azad University, Tehran Medical Unit
4. Assistant Professor, Epidemiology, Deputy for Education, Ministry of Health and Medical Education, Tehran, Iran
5. Phd Candidate, Department of Counseling, Faculty of Psychology and Education, Islamic Azad University, Tonekabon unit, Mazandaran, Iran, Ministry of Health, Tehran, Iran, Deputy for Education, Ministry of Health and Medical Education, Tehran, Iran